

**Os garranos e os paxaros:
Simbiose mutualista na Serra da Groba
(Proxecto Equus. Caderno de campo. Apuntamentos)**

XILBERTE MANSO DE LA TORRE¹

RESUMO

Observacións feitas durante varios anos manifestan as relacións mutualistas entre os garranos (*Equus ferus atlanticus*) e varias especies de aves na Serra do Groba. Acompañan o traballo varias gravacións en vídeo e outro material gráfico.

PALABRAS CHAVE: Simbiose mutualista, Serra da Groba, garrano, lavandeira, estornión, aves.

ABSTRACT

Data obtained along several years show the mutual relation between Garranos (*Equus ferus atlanticus*) and several bird species in the Serra da Groba. Documental recordings and other graphic materials complete the study.

KEY WORDS: Mutual symbiosis, Serra da Groba, garrano (*Equus ferus atlanticus*), white wagtail (*Motacilla alba*), western yellow wagtail (*Motacilla flava*), common starling (*Sturnus vulgaris*), birds.

¹ bentevexo@gmail.com

Nas nosas investigacións sobre os garranos da Serra da Groba, dentro do *Proxecto Equus*, atopámonos con sorprendentes imaxes que nos guiaron para facer un seguimento máis detallado da relación existente entre os garranos e as aves.

Como se ten publicado noutros artigos (Bárcena, 2012; Lagos, 2013; Manso 2016, Bas-López, 2017; Fagundez & al., 2017) a presenza dos garranos nos nosos montes favorece a outras especies, tanto da fauna como da flora, que se benefician mutuamente e crean relacións simbióticas das que a biodiversidade sae favorecida.

Na Serra da Groba xa temos comentado, dun xeito global (Manso, 2019), os beneficios que supón a presenza dos garranos para o medio ambiente, como rozadores naturais, xeradores e distribuidores de fertilizante do que se favorecen moitas especies vexetais, grupos de insectos e outros mamíferos menores, xa que a presenza do lobo na Groba non se ten constatada dende os anos 70 do pasado século (Manso 2010), sendo o garrano noutras serras do país e do norte de Portugal vital para esta especie de cánido en perigo de extinción.

Unha das relacións máis senlleiras neste espazo de análise é coas aves, e nomeadamente con algunhas especies en concreto.

Temos na retina as imaxes dos documentais sobre natureza nas que se ven grupos de búfalos, cebras, elefantes, cervos, hipopótamos, crocodilos, etc., nas que distintas especies de aves colaboran nos labores de desparasitación. É algo moi común na natureza a relación de simbiose que establecen distintas especies para aproveitarse unhas das outras, clasificándose estas dependendo do tipo de relación: *parasitismo* é cando unha se aproveita da outra e necesita desta para vivir, sendo na maioría dos casos molesta para unha delas; *comensalismo*, cando un sae beneficiado e o outro non sae prexudicado; dáse maiormente nos ambientes mariños; e *mutualismo*, cando as beneficiadas son as dúas especies, tirando beneficios mutuos que as dúas agradecen.

Na Serra da Groba temos observado que os garranos teñen esta simbiose mutualista con varias aves, e observamos diferenzas tanto no número como na persistencia temporal, debido aos ciclos vitais de cada unha das especies. Despois de ter observa-

Garrano e estorniños.

do ocasionalmente estas relacións dende hai moitos anos, propuxémonos facer unha observación máis detallada nun ciclo de dous anos, para poder comprobar se había diferenzas estacionais, de especies, e incluso frecuencia das relacións, e anotar outra posibles variables que poidan ser importantes para un estudo máis polo miúdo.

Para acompañar as nosas observacións fixemos algunhas filmacións en vídeo que acompañan este artigo nos enlaces que se achegan na páxina web do IEM dentro do Proxecto Equus.

A zona de observación é toda a Serra da Groba, na que puidemos constatar estes comportamentos simbióticos en lugares moi diversos. Os garranos son territoriais

Garañón e garrana con estorniño.

e viven no lugar onde nacen, movéndose por unha zona concreta que se alonga ou acurta dependendo da época do ano e o alimento e auga dispoñibles. Viven en grupos familiares nos que as matriarcas acompañan as súas crías ata a época do destete ou cando paren outra cría, e permanecen no grupo perto da nai aínda despois de acadar a idade de reprodución, sumando elementos ao grupo. En primavera na Groba os garróns agrupan tódalas femias que poden e mantéñenas na súa zona, lonxe da posible interferencia con outros machos. Se non hai interferencias alleas, a zona de campeo dun grupo de animais é estable; de aí que poidamos ver sempre os mesmos animais nunha determinada área da serra. Isto facilita o estudo e control dos mesmos, tendo en conta as variables climáticas que os fan desprazar buscando acubillo, auga ou alimento.

Observamos diferenzas estacionais nas relacións coas aves, derivadas da propia presenza destas en número variable en inverno ou en verán e a propia abundancia doutras fontes de alimento. Algunhas son ocasionais e outras son estables, e hai que ter presentes as épocas de migración ou paso, nas que algunhas especies son vistas en maior número alimentándose.

As aves que temos visto relacionarse cos garranos son:

- Lavandeiras: lavandeira branca (*Motacilla alba*) e lavandeira amarela ou verdeal (*Motacilla flava*).
- Estorniños: estorniño negro (*Sturnus unicolor*) e estorniño pinto (*Sturnus vulgaris*).
- Tordo común (*Turdus philomelos*).
- Laverca (*Alauda arvensis*).
- Cotovía (*Galerita cristata* e *Calandrella brachydactyla*)
- Pega (*Pica pica*).
- Chasco (*Saxicola rubicola*).

As lavandeiras, estorniños e pegas durante todo o ano, e en relación directa sobre os propios garranos, fan recoñecementos sistemáticos no coiro e partes brandas dos garranos na procura de carrachos, moscas, tabáns e outros insectos hóspedes.

As cotovías, lavercas e tordos móvense entre as patas e nos arredores das mesmas, segundo os garranos van deambulando.

Os chascos están sempre a carón, nos toxais e nos talos das abrótegas (brochas ou abrutias) (*Asphodelus lusitanicus*), á espreita dos insectos que os garranos desprazan ao mover os toxos cando os ripan coa boca ou os tripan coas extremidades.

A lavandeira branca é a que máis presenza ten na relación cos garranos, durante todo o ano e en toda a serra. Temos observado nalgúns casos a presenza dunha lavandeira acompañando cada un dos garranos que tiñamos diante, máis de vinte, como se fosen pequenos gardiáns. Normalmente as lavandeiras andan por parellas e acompañan un garrano ou grupo familiar de nai e fillas. Tamén temos observado pelexas de lavandeiras por acadar un lugar entre as patas do seu garrano, defendendo o territorio.

A lavandeira branca está cos garranos chova ou ventee e no inverno, en días de frío (4 graos) ou chuvia intensa, temos observado como non dubidan en percorrer todo o lombo e corpo do garrano peteirando as serdas na procura de insectos (vídeo nº 02. 2019 12 21).

A lavandeira verdeal vese máis dende a primavera ata o outono, cando moitas emigran, o que fai que nos finais do verán aumente o número de avistamentos e de presenza entre os garranos cazando moscas e mosquitos no ar e diante dos seus ollos (vídeo 01, 2020 09 10, 38 graos 16,15 h).

O estorniño negro é, xunto coa lavandeira branca, a ave que máis temos observado no lombo dos garranos da Groba. Ten presenza na serra todo o ano e anda case sempre en bandos numerosos. Pousan arredor dalgún grupo de garranos e axiña se lanzan a petear tódalas partes dos seus corpos, en grupo ou sós. Son difíciles de gravar e fotografar, pois tan pronto detectan a presenza humana botan a voar afastándose. Temos observado tanto grandes bandadas como grupos pequenos, ó longo de todo o ano, con frío e calor, con chuvia e con néboa. Hai zonas máis fáciles para a observación como A Portela, perto da Valga, a Casiña Dominga no lindeiro de Mougás e Baíña; a Poza de Carballoso e arredores e no Alto da Groba. Estando ó axexo, ben camuflados, pódese ver como os estorniños conviven cos garranos e aproveitan tanto os parasitos no coiro como no chan, nos arredores, cando os van trepando ó deambular. Ó lonxe, ás veces, é fácil confundir os estorniños xuvenís de cor parda coas tordas, ata que levantan a voar e se distinguen polo xeito diferente de voo. (vídeo 05. 2019 12 31, 18.37 h.)

Estas observacións do comportamento das aves en relación cos garranos poñen de manifesto unha máis das interaccións que se dan cos *Equus ferus atlanticus*, que cumpren unha función medioambiental de moito valor nos ecosistemas da Serra da Groba e A Valga. Así pois, cómpre engadir ás turbeiras (Fagundez & al., 2017)), o toxo e a matogueira (Bas-López, 2017), o lobo (Lagos, 2013; Bárcena, 2012), mesmo varios grupos de insectos coleópteros, e por suposto os outros valores etnográficos e culturais (Manso, 2010), o do mundo das aves, que proporciona asemade imaxes ben fermosas

Garrano e lavandeira en día de chuvia.

e eses outros valores que ás veces ignoramos e que tanto contribúen ao equilibrio dun ecosistema como o da Groba, ameazado por tantos perigos e accións destrutivas.

Estas imaxes e estes breves apuntamentos queren focalizar a atención nos garranos e todo o que os rodea, para colaborar nunha maior información sobre un animal e unha cultura en perigo de extinción, máis aló dos coñecidos curros e rapas. Agardamos nun futuro poder seguir avanzando neste coñecemento e incorporar máis datos sobre esta curiosa relación e simbiose mutualista.

Garranos mollados e lavandeira.

Garrano mollado pola chuvia e lavandeira nun día de vento e frío.

Garrano con estornio no lombo.

Lavandeira amarela cazando diante da cabeza do garrano.

Garrano e chasco femia.

Lavandeira entre as patas dun garrano.

Garrano e lavandeira branca aguantando un vento forte.

Lavandeira peteirando na anca dun garrano.

Exemplar de tordo común.

Garrana aleitando con lavandeira entre as patas.

Grupo de garranos e estorniño no lombo.

Garrano con dous estorniños no lombo.

Garrano con estorniño gris no lombo.

Garrano e estorniño.

Lavandeira verdeal á espreita diante dun garrano careto.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- BÁRCENA, F. (2012). Garranos: Os póneis selvagem (*Equus ferus sp.*) do norte da península Ibérica. In N. VIEIRA DE BRITO & G. CANDEIRAS (coord.), *Libro de Atas do I Congreso Internacional do garrano* 75-96. Arcos de Valdevez. Portugal.
- BAS LÓPEZ, S. (2017). A dieta das greas de garranos salvaxes (*Equus ferus atlanticus*) da parte norte da Serra do Seixo (Pontevedra). *Braña* 15: 5-11. Accesible en LOPEZ_2017_dieta_greas_garranos_salvaxes_Equus_ferus_atlanticus_norte_Serra_do_Seixo_BRANHA_15-5-11.pdf (consultada 3/11/2020)
- FAGUNDEZ, J., HERMIDA, R. & LAGOS, L. (2017). Brezales, lobos y caballos salvajes en Galicia. *Quercus* 377: 20-28.
- LAGOS, L. 2013. *Ecología del lobo (Canis lupus), del poni salvaje (Equus ferus atlanticus) y del ganado vacuno semiextensivo (Bos taurus) en Galicia: interacciones depredador-presa*. Tesis, Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela. 458 pp.
- MANSO, X. (2016). *Equus ferus atlanticus*. As burras do monte da Serra da Groba. *Revista Estudos Miñoráns* 14/15: 107-135.
- MANSO, X. (2019). A xenética dos garranos da Groba. Unha análise necesaria. *Revista Estudos Miñoráns* 18: 11-20.
- MANSO, X.(2010). Dous foxos de lobo na Serra da Groba. Apuntamentos para un inventario de patrimonio. *Revista Estudos Miñoráns* 7/8/9: 95-104

BIBLIOGRAFÍA

- ABILLEIRA GONZÁLEZ, F., VALERO GUTIÉRREZ DEL OLMO, E., ÁLVAREZ BERMÚDEZ, X., & PICOS MARTÍN, J. (2017). *Prevención de incendios forestales con Cabalo Galego do Monte*. 7º Congreso Forestal Español. Gestión del monte. Servicios ambientales y bioeconómicos. Plasencia, Cáceres.
- VV.AA. 2014. *Ceibes no monte*. IES Terras de Turonio. Vigo.

ÍNDICE DE VÍDEOS

VÍDEO 01: Garrano e lavandeira. 2020 09 10. Gravado ás 16.15 h. no Tombiño, Torroña.

VÍDEO 02: Garrano en día de chuvia coa lavandeira peteirándolle o coiro. 2019 11 20, Gravado ás 18.20 h. no Campo da Secreta, Viladesuso.

VÍDEO 03: Garrano, lavandeiras e lavercas. 2019 11 29. Gravado ás 18.08 h. na Casiña Dominga, Baíña.

VÍDEO 04: Garrano deitado, protexéndose do frío, e lavandeira branca. 2019 11 29. Gravado na Casiña Dominga, Baíña, ás 18.07 h.

VÍDEO 05: Bando de estorniños e garranos. 2019 12 31. Gravado na Ladeira de Carballoso, Mougás, ás 18.37 h.

VÍDEO 06: Garranos e bando de estorniños. 2019 12 31. Gravado na Ladeira de Carballoso, Mougás, ás 18.42 h.

VÍDEO 07: Lavandeiras e lavercas cazando insectos entre as patas dun garrano. 2020 01 11. Gravado ás 15.56 h. na Fonte Regueira, Baíña.